

Turinys

Įvadas	p. 6	Agridžento archeologinė vietovė	p. 96
MATERIALUSIS PAVELDAS	p. 10	Pompėjos, Herkulaniumo ir Tore Anunciatos archeologinės sritys	p. 100
Kamonikos slėnio uolų piešiniai	p. 12	Padujos botanikos sodas	p. 110
„Paskutinė vakarienė“ Šv. Marijos Malonin- gosios bažnyčios vienuolyne Milane	p. 14	Katedra, varpinė ir Didžioji aikštė Modenoje	p. 112
Istorinis Romos miestas	p. 16	Amalfio pakrantė	p. 114
Istorinis Florencijos centras	p. 24	Porto Venerè, Činkve Terè ir Palmarijos, Tino bei Tineto salos	p. 118
Pizos Katedros aikštė	p. 32	Karališkosios Savojos dinastijos rezidencijos	p. 122
Venecija ir jos lagūna	p. 38	Su Nuraksi nuraų kaimas Baruminyje	p. 134
Istorinis San Džiminjano centras	p. 46	Pjaca Armerina, vila Romana del Kazalè	p. 136
Materos urvai ir urvų bažnyčios	p. 50	Akvilėjos archeologinė vietovė ir Patriarchalinė bazilika	p. 140
Vičencos miestas ir Paladijo vilos Venete	p. 52	Čilento ir Valo di Diano nacionalinis parkas, Pesto ir Velijos archeologinės vietos bei Padulos kartūzų vienuolynas	p. 144
Krespi d'Ada, pramoninė gyvenvietė	p. 60	Istorinis Urbino centras	p. 146
Renesanso miestas Ferara ir Po delta	p. 62	Adriano vila Tivolyje	p. 150
Istorinis Neapolio centras	p. 66	Asyžiaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio bazilika ir kitos pranciškonų vietovės	p. 154
Istorinis Sienos centras	p. 70	Veronos miestas	p. 160
Kastel del Montè	p. 76	Eolijos salos	p. 164
Ravenos ankstyvosios krikščionybės paminklai	p. 78	Tivolio Vila d'Estè	p. 170
Istorinis Pjencos centras	p. 88		
Alberobelo truliai	p. 90		
Kazertos karališkieji rūmai, parkas, San Leučijo kompleksas ir Vanvitelio akvedukas	p. 92		

Noto slėnio vėlyvojo baroko miestai	p. 174	Arabų-normanų Palermas ir Čefalu bei Monrealės katedros	p. 242
Šventieji Pjemonto ir Lombardijos kalnai	p. 182	XVI-XVII a. Venecijos gynybiniai statiniai: Stato da Tera-Vakarų Stato da Mar	p. 250
San Džordžijo kalnas	p. 190	Ivrėja, XX a. pramonės miestas	p. 254
Červeterės ir Tarkvinijos etruskų nekropoliai	p. 192	NEMATERIALUSIS PAVELDAS	p. 256
Val d'Orča	p. 196	Sicilijos lėlių teatras	p. 258
Sirakūzai ir Pantalikos uolų nekropolis	p. 200	Sardų dainavimo technika <i>a tenore</i>	p. 260
Genuja: Naujosios gatvės ir Roli rūmų sistema	p. 204	Viduržemio jūros dieta	p. 262
Karpatų ir kitų Europos regionų pirmųjų bukų miškai	p. 210	Tradicinė Kremonos styginių instrumentų gamyba	p. 264
Mantuja ir Sabjoneta	p. 212	Nešamos šventųjų statulos: Sasaris, Viterbas, Nola, Palmis	p. 266
Retijos geležinkelis Albulos ir Berninos kraštovaizdžiuose	p. 218	Pantelerijos vynuogių medeliai	p. 268
Dolomitinės Alpės	p. 220	Sakalininkystė: gyvasis žmonijos paveldas	p. 270
Langobardai Italijoje. Galios vietovės	p. 224	Neapolio picų kepimo menas	p. 272
Priešistoriniai Alpių namai ant polių	p. 228	Mūrijimo be skiedinio technika	p. 274
Medičių vilos ir sodai Toskanoje	p. 230	UNESCO kriterijų sąrašas	p. 276
Etnos kalnas	p. 236	Reprezentatyvusis žmonijos nematerialiojo kultūros paveldo sąrašas	p. 276
Pjemonto vynuogynų kraštovaizdis: Langė, Roeras ir Monferatas	p. 238	Tekstų autorė	p. 276
		Nuotraukų šaltiniai	p. 276

Istorinis Florencijos centras

Mokslininkų ir menininkų tėvynė, italų Renesanso lopšys Florencija dėl muziejų, rūmų ir bažnyčių tapo viena žinomiausių Italijos vietų. Čia saugoma daugelis svarbiausių meno vertybių pasaulyje.

200 m. pr. Kr. šalia Arno įkurta nedidelė etruskų gyvenvietė po šimto metų išaugo kaip Romos kolonija *Florentia*. Dantės praminta „tauriuoju“ miestu, ji tapo Renesanso lopšiu, galiausiai vienu rafinučiausių kultūros centrų Italijoje ir visoje Europoje. XV–XVI a., valdant Medičių (*Medici*) šeimai, Florencija pasiekė aukščiausią meninę, ekonominę, prekybinę bei politinę galią ir tapo tikra scena tokiems didiesiems menininkams ir genijams kaip Brunelleskis (*Brunelleschi*), Donatelas (*Donatello*), Mazačas (*Masaccio*), Mikelandželas (*Michelangelo*), Leonardas da Vinčis ir daugelis kitų.

Gynybinių sienų įrėmintas istorinis jos centras, nuo 1982 m. priklausantis UNESCO pasaulio paveldui, yra tikras tame pačiame mieste pasklidusių meno šedevrų lobynas. Čia galima rasti muziejų, bažnyčių, neįkainojamos vertės pastatų bei meno kūrinių, dariusių įtaką architektūros ir dailės vystymuisi visoje Europoje. Tarp jų – Švč. Mergelės Marijos Gėlių (*Santa Maria del Fiore*), arba Florencijos, katedra, šalia kurios stovi

FLORENCIJA (TOSKANA)

UNESCO paveldo sąrašė nuo 1982 m.

Kriterijai: (i)(ii)(iii)(iv)(vi)

- 24 Katedros aikštė (Piazza del Duomo) – istorija ir menu alsuojanti vieta, sauganti tokių didžiųjų meistrų kaip Brunelleskis, Donatelas, Džotas, Mazačas, Mikelandželas ir Leonardas da Vinčis darbus.
- 24-25 Katedra buvo pastatyta XIV a., bet tik XV a. imta galvoti, kaip ją uždengti. Nepaisant pradinių sunkumų, kurių kilo dėl inovatyvios kupolo formos, Brunelleskis jį užbaigė 1436-aisiais, vos per 16 metų.

MATERA (BAZILIKATA)
UNESCO paveldo sąrašė nuo 1993 m.
Kriterijai: (iii)(iv)(v)

- 50–51 Materos, 2019 m. Europos kultūros sostinės, panorama. Geriausiai žinomas dėl sassi urvų tinklo, kurį UNESCO pripažino kultūriniu kraštovaizdžiu, miestas taip pat gali pasigirti maždaug 150 urvų bažnyčių.

Materos urvai ir urvų bažnyčios

Matera – vienas seniausių žmonių gyvenamų miestų. Pirmuosius tai įrodančius paleolito laikų ženklus galima aptikti natūraliuose urvuose įrengtuose pastatuose.

Akmens miestas Matera, jos urvai *sassi* ir Uolų bažnyčių parkas nuo 1993 m. yra UNESCO paveldo objektas. Tai namų, bažnyčių, vienuolynų ir eremitų vienuolynų kompleksas, įsikūręs natūraliuose Murdžos urvuose, esančiuose kalkakmenio plynaukštėje, kuriai būdingi gilūs plyšiai, prarajos, uolos ir urvai. Pirmieji paleolitą siekiantys gyventojų pėdsakai rodo, kaip, bėgant tūkstantmečiams, žmogus pritaikė prie tokio išimtinai šiam miestui būdingo gyvenimo būdo, įdomaus kultūrine ir antropologine prasme. Įvairių formų ir dydžių urvai tapo pagrindu pirmiesiems iš iškastinių uolienų pastatytiems būstams; vėliau, pradedant nuo 1952 m., šie namai buvo apleisti, o dabar daugelis jų, sutvarkyti ir atnaujinti, virto išskirtinėmis apgyvendinimo įstaigomis. Miestas padalytas į daugiau pastatytą nei iškastą Saso Barizano (*Sasso Barisano*) kvartalą, kurį gausiai puošia uoloje iškalti portalai bei frizai, ir Saso Kaveozo (*Sasso Caveoso*), suformuotą romėnų amfiteatro stiliumi ir pasižymintį laiptuotoje uoloje išraustais namais urvuose. Čia, to paties pavadinimo aikštėje, ant stataus skardžio virš Gravinės upės, stovi tarp XIII ir XIV a. iškilusi Šv. Petro Kaveozo bažnyčia (*Chiesa di San Pietro Caveoso*). Pirmajame kvartale stūkso XVI–XVII a. Šv. Petro Barizano (*San Pietro Barisano*), Dorybių Madonos (*Madonna delle Virtù*), Šv. Mikalojaus (*San Nicola dei Greci*) ir Šv. Augustino (*Chiesa di Sant'Agostino*) bažnyčios. Pastaroji – tai 1658 m. išplėstas XVI a. pradžios vienuolynas. Jos ir dešimtys kitų sudaro dviaukščių urvinių vienuolynų kompleksą. Tarp dviejų kvartalų driekiasi seniausias gyvenamasis kompleksas Čivita (*Civita*). Tai natūrali tvirtovė, įsikūrusi ant uolėtos keteros, kurią puošia XIII a. Apulijos romaninio stiliaus katedra. Priešais *sassi* urvus plyti Murdžos plynaukštė. Ten, išsibarčiusios po gilaus ir siauro slėnio šlaitus, stovi daugybė urvų bažnyčių, saugančių sakralaus meno paveldą, kurio freskos ir bareljefai liudija apie šios teritorijos istoriją. VIII a. vienuolių tradiciją menančių bažnyčių sienose vis dar įsirėžusi Graikijos–Bizantijos religinė kultūra. Tarp jų galima rasti ir urvų bažnyčių Siksto koplyčia laikomą Pirmosios nuodėmės kriptą (*Cripta del Peccato Originale*), kurią puošia IX a. tapybos ciklas, labai panašus į Benevento langobardų tapybą.

- 168-169 Panarėjos sala yra mažiausia ir žemiausia visame Eolijos archipelage, be to, ji ir pati seniausia. Su kitomis mažomis salelėmis tarp Lipario ir Strombolio ji sudaro mikroarchipelagą, iškilusį ant to paties pagrindo.
- 169 VIRŠUJE – Virš Filikudžio iškilęs Fosa Felči kalnas – 773 metrų aukščio užgesęs ugnikalnis.
- 169 APAČIOJE – Strombolis – tolimiausia ir labiausiai į rytus nutolusi Eolijos sala, išsiskirianti baltais namais ir spalvotomis valtimis. Joje stūkso vienas iš nedaugelio vis dar aktyvių pasaulio ugnikalnių.

Nematerialusis paveldas

Monumentai, meno kūriniai ir kolekcijos – tai brangus paveldas, saugomas kaip žmonijos vertybė. Bet tai nėra viskas. UNESCO norėjo apsaugoti kur kas daugiau, nes kultūrinį pasaulio paveldą sudaro ir gyvosios tradicijos, kurias mums perdavė mūsų protėviai. Tai įvairūs posakiai (taip pat ir tarmiški, žargoniniai), scenos menas, senasis mokslas ir žinios apie gamtą, tradicinius bei vietinius amatus. Kartu ir visas mums iš kartos į kartą perduodamas turtas, kultūrinis bagažas, susidedantis iš senųjų papročių, ritualų ir švenčių bei protėvių pasaulio suvokimo. O kur dar visi nuo amžių glūdumos žmonijai būdingi tikėjimai.

Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija siūlo specialias apsaugos programas ir ragina valstybes nares imtis teisinių, administracinių ir finansinių priemonių tam, kad būtų įkurti savų nematerialiųjų kultūros paveldą dokumentuojantys departamentai. Tai pagrindas išsaugoti kultūrinę įvairovę globalizacijos akivaizdoje; suprasti jo svarbą padeda abipusę pagarbą skirtingiems gyvenimo būdams skatinantis tarpkultūrinis dialogas. Paveldo vertė glūdi ne pačiame kultūriniame reiškinyje, bet iš kartos į kartą perduodamų žinių ir įgūdžių gausoje. Dėl šių priežasčių UNESCO sukūrė specialų sąrašą nematerialiesiems, dažniausiai žodžiu perduodamiems šedevrams, siekiant juos išsaugoti ir neleisti nugrimzti į užmarštį.

Nematerialiojo kultūros paveldo apsaugos konvencija buvo vienbalsiai priimta 2003 m. spalio mėnesį vykusioje Generalinėje UNESCO konferencijoje ir įsigaliojo 2006 m. balandžio 20 d. Anot konvencijos, nematerialusis paveldas – tai „ilgainiui nusistovėjusi veikla, vaizdai, išraiškos formos, žinios, įgūdžiai, taip pat su jais susijusios priemonės, objektai, žmogaus veiklos produktai ir su jais susijusios kultūros erdvės, kuriuos bendruomenės, grupės ir kai kuriais atvejais pavieniai žmonės pripažįsta savo kultūros paveldo dalimi. Šį nematerialiųjų kultūros paveldą, perduodamą iš kartos į kartą, bendruomenės ir grupės nuolat atkuria reaguodamos į savo aplinką, į sąveiką su gamta ir savo istorija, ir jis joms teikia tapatybės ir tęstinumo pojūtį, tokiu būdu skatindamas pagarbą kultūrų įvairovei ir žmogaus kūrybingumui“. Pirmą kartą pradėjus oficialiai svarstyti, kas yra nematerialusis paveldas, atsivėrė kelias nesustabdomai jo plėtrai ir galimybė keisti nusistovėjusias tradicines kategorijas.

Konvencijos nustatyti kriterijai, norint patekti į nematerialiųjų vertybių sąrašą, yra šie: tradicija turi būti perduodama iš kartos į kartą; nuolat atkurama bendruomenių ir grupių, glaudžiai susijusių su supančia aplinka ir jos istorija; leisti bendruomenėms, grupėms ir pavieniams asmenims dinamiškai susikurti socialinės ir kultūrinės priklausomybės pojūtį; skatinti pagarbą kultūrų įvairovei ir žmogaus kūrybingumui; skleisti pagarbą žmogaus teisėms ir kiekvienos valstybės tvariam vystymuisi.

Italijoje UNESCO pripažintų nematerialiųjų vertybių yra devynios. Viena jų – Neapolio picų kepimo menas, be kulinarinių žinių, susijusių su picos gamyba, apimantis gestus, dainas, vaizdus, vietinį žargoną, gebėjimą minkyti picos tešlą, pasirodyti ir dalytis. Kita vertybė – lėlių teatras, daugiausia Sicilijoje paplitusi tradicija, kurioje naudojamos *pupi* vadinamos ginkluotos marionetės, vaizduojančios Karolio Didžiojo ir jo paladinių riteriškus žygdarbius. Nematerialiąja vertybe laikoma sardų dainavimo technika *a tenore* – labai senas, su piemenų tradicija susijęs chordinio dainavimo būdas keturiais balsais. O Viduržemio jūros dieta žymi italų kultūros aspektą, kuris yra nacionalinės tapatybės dalis: iš graikų kalbos kilęs žodis *dìaita* (dieta) reiškia iš kartos į kartą perduodamą gyvenimo būdą, kuriam būtina sąveika su gamta ir Viduržemio jūra. Sąrašė taip pat paminėtiną tradicinį Kremonos styginių instrumentų gamybos būdą, kurį nepakitusį išsaugojo gausi mečininkų ir meistrų bendruomenė, bei didžiulės, ant pečių nešamos Sasario, Viterbo, Nolos, Palmio šventųjų statulos, vaizduojančios šventuosius miestų globėjus ir naudojamos keturiuose svarbiose religinėse procesijose. Nematerialiąja vertybe laikoma ir Pantelerijos vynmedžių auginimo praktika – unikalūs vynuogininkystės pavyzdys, Pantelerijos bendruomenėje perduodamas iš kartos į kartą. Galop į šį sąrašą įtrauktas ir sakalinių kystės menas, sena, nuo viduramžių praktikuojama disciplina, tokių didžiūnų kaip Sforcos ir Gonzagos dėka tapusi itin populiari Renesanso dvaruose ir iki šių dienų perduodama daugelyje pasaulio šalių. Sąrašė rasite ir mūsų laikus pasiekusį senovinį mūrijimo be skiedinio meną.

UNESCO paveldo sąrašė nuo 2016 m.

- 270–271 Sakalininkai – tai su praeitimi susijusių žmonių grupė, ypač populiari tose šalyse, kur sakalininkystė išliko vienu iš nedaugelio saitų su gamta ir tradicine kultūra.
- 271 Kadangi šiuo menu užsiimama daugelyje pasaulio šalių, jis gali skirtis, pavyzdžiui, naudojama įranga. Vis dėlto metodai visur yra panašūs.

Sakalininkystė: gyvasis žmonijos paveldas

Atsiradusi kaip būdas prasimanyti maisto,
sakalininkystė vystėsi, stiprindama savo ryšį su gamta,
kultūriniu paveldu ir bendruomene.

Sakalininkystė – nepaprastai senas arabų menas, pasiekęs Europą per Siciliją. Bėgant laikui ir keičiantis žmogaus ryšiui su aplinka ir gamta, jis įgijo naują reikšmę. UNESCO paveldo titulas, kurį Italija dalijasi su dar 18 šalių, patvirtina kultūrinę šios senos, mūsų laikus pasiekusios disciplinos vertę. Įtraukimas į paveldo sąrašą, kaip ir daugelyje kitų šalių, motyvuojamas tuo, kad sakalininkystė – vienas iš nedaugelio vis dar egzistuojančių ryšių su senosiomis vietos tradicijomis ir gamta. Vertingas viduramžių laikotarpio liudijimas apie šią veiklą Italijoje aptinkamas Frydricho II *De arte venandi cum avibus* veikale, kurį parašė pats imperatorius. Sprendžiant iš traktato, imperatorius dažnai svečiams demonstruodavo savo sakalų gebėjimus ir rengdavo varžybas, atskleidžiančias tiek žmogaus, tiek plėšriojo paukščio miklumą ir gudrumą. Sakalininkystė didelės sėkmės sulaukė ir Renesanso laikotarpio Sforcų bei Gonzagų dvaruose. Ir šiandien daugybę oro uostų visame pasaulyje saugo sakalai, atbaidantys paukščių būrius, kurie, susidūrę su lėktuvais, gali sukelti pavojų. Italijoje, Gradaros pilyje (*Castello di Gradara*), Pezaro ir Urbino provincijoje, arba Borka di Kadorėje Beluno provincijoje galima gyvai stebėti žavingus sakalų ir kitų plėšriųjų paukščių pasirodymus.

Neapolio picų kepimo menas

Neapolio picų kepimo menas – tai unikalios kultūros išraiška, pavertusi picą pasauliniu itališkumo simboliu.

UNESCO kulinarinę picų kepimo patirtį, apimančią gestus, dainas, vaizdus, vietinį žargoną, gebėjimą žongliuoti tešla, pasirodyti ir dalytis, laiko menu, neabejotinu kultūriniu ir kolektyviniu paveldu, kuriame picų kepėjai ir jų klientai įsitraukia į socialinį ritualą, o prekystalis ir krosnis virsta gamavimo scena. Šis pripažinimas iškėlė picą į nacionalinės ir tarptautinės virtuvės Olimpą. Neapolio picų kepimo meno kandidatūra sulaukė milžiniško palaikymo dėl išskirtinės, visiems pasaulio gyventojams atviros parašų rinkimo akcijos (pasirašė apie du milijonai žmonių) ir įveikė išankstinius nusistatymus tų, kurie šiame sename mene įžvelgė tik komercinį reiškinį. Kaip šios tradicijos meilės ženklas Kampanijoje esančio Karališkojo Kapodimontės miško (*Real Bosco di Capodimonte*) Bokšto name (*Casamento della Torre*) iki šiol veikia krosnis, kurioje 1889 m. vasarą karalienei Margaritai (*Regina Margherita*) buvo iškepta pirmoji pica su pomidorais ir mocarela, vėliau jos garbei pavadinta pica *Margherita*.

KAMPANIJA

UNESCO paveldo sąrašė nuo 2017 m.

- 272 Gerai picai pakanka vos kelių ingredientų: kokybiškų miltų, ypač tyro alyvuogių aliejaus, mocarelos ir pomidorų.
- 272-273 Picų kepėjams labai svarbi krosnies temperatūra.

